Θεματικά Εργαστήρια

Ηλεκτρονικό Ενημερωτικό Δελτίο

Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε.

Σεπτέμβριος 2023 | Τεύχος 17

Ο προϋπολογισμός βασικών αναγκών και ο μισθός διαβίωσης

Θανάσης Μανιάτης

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ 2014-2020
ανάπτυξη - εργασία - αλληλεγγύη

Πράξη «Διεύρυνση της Λειτουργίας και των Δράσεων του Παρατηρητηρίου Κοινωνικών και Οικονομικών Εξελίξεων του Ινστιτούτου Εργασίας της ΓΣΕΕ»

Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε.

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα:
«Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση»

Πράξη:
«Διεύρυνση της Λειτουργίας και των Δράσεων του Παρατηρητηρίου Κοινωνικών και Οικονομικών Εξελίξεων του Ινστιτούτου Εργασίας (ΙΝΕ) της ΓΣΕΕ» MIS 5000996

Πακέτο Εργασίας 7:
«Κύκλος Διαδικτυακών Θεματικών Εργαστηρίων (Online Workshops)»

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ 2014-2020
ανάπτυξη - εργασία - αλληλεγγύη

Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε.

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ
Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων

Εμμανουήλ Μπενάκη 71 Α, 106 81, Αθήνα
Τηλ: 210 3327710 • Fax: 210 3304452
www.ineobservatory.gr • www.inegsee.gr

Συγγραφέας:
Θανάσης Μανιάτης

Σχεδιασμός - σελιδοποίηση:
Γιάννης Γιαννακόπουλος

Οι απόψεις που διατυπώνονται στο παρόν κείμενο είναι του συγγραφέα και δεν εκφράζουν κατ' ανάγκη τις θέσεις της ΓΣΕΕ.

Απαγορεύεται η με οποιονδήποτε τρόπο ανατύπωση ή μετάφραση όλου ή μέρους του κειμένου χωρίς την άδεια του εκδότη. Επίσης, η αναδημοσίευση (όλου ή μέρους του) χωρίς αναφορά της πηγής.

ISSN: 2732-9879
ISBN: 978-618-5668-76-1
Copyright © ΙΝΕ ΓΣΕΕ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ 2014-2020
ανάπτυξη - εργασία - αλληλεγγύη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

05 ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

06 ΣΥΝΤΟΜΟ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΕΙΣΗΓΗΤΗ

07 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

08 1. ΑΠΟ ΤΗ ΣΧΕΤΙΚΗ ΦΤΩΧΕΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ «ΑΚΡΙΒΕΙΑ», ΣΤΑ ΧΑΜΗΛΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΑΠΟΛΥΤΗ ΦΤΩΧΕΙΑ

13 2. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΒΑΣΙΚΩΝ ΑΝΑΓΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΠΟΛΥΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΣΕ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΚΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΥ

18 3. ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ «ΒΑΣΙΚΩΝ ΑΝΑΓΚΩΝ» ΚΑΙ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ

23 4. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

33 5. ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΣΤΗΝ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ

37 6. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το Ινστιτούτο Εργασίας της ΓΣΕΕ, στο πλαίσιο της Πράξης με τίτλο «Διεύρυνση της λειτουργίας και των δράσεων του Παρατηρητηρίου Κοινωνικών και Οικονομικών εξελίξεων του Ινστιτούτου Εργασίας (ΙΝΕ) της ΓΣΕΕ» και του Υποέργου 1 «Διεύρυνση της λειτουργίας και των δράσεων του Παρατηρητηρίου Κοινωνικών και Οικονομικών εξελίξεων του Ινστιτούτου Εργασίας (ΙΝΕ) της ΓΣΕΕ», οργανώνει **«Κύκλο διαδικτυακών θεματικών εργαστηρίων» (Online Workshops).** Τα υπό διαπραγμάτευση ζητήματα αφορούν (μακρο ή μικρο) οικονομικά, κοινωνικά, εργασιακά και εκπαιδευτικά θέματα κομβικού ενδιαφέροντος για τον κόσμο της μισθωτής εργασίας και το σύνολο του εργατικού δυναμικού, τα οποία εμπίπτουν στην επιστημονική και ερευνητική εστίαση του ΙΝΕ ΓΣΕΕ.

Το Διαδικτυακό Θεματικό Εργαστήριο με τίτλο «Ο προϋπολογισμός βασικών αναγκών και ο μισθός διαβίωσης» στο πλαίσιο της θεματικής ενότητας με τίτλο «Προϋπολογισμός βασικών αναγκών και μισθός διαβίωσης» υλοποιήθηκε στις 28/06/2023. Εισηγητής του εργαστηρίου ήταν ο κύριος Θανάσης Μανιάτης, Καθηγητής στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Αθηνών που ειδικεύεται κυρίως στη Μαρξιστική Πολιτική Οικονομία, Ιστορία Οικονομικών Θεωριών, Μακροοικονομική Θεωρία, Δημόσια Οικονομικά, Διανομή Εισοδήματος, Κοινωνική Πολιτική και Πολιτική Οικονομία του Κράτους Πρόνοιας. Το θεματικό εργαστήριο βασίστηκε στην παρουσίαση εισήγησης, την οποία ακολούθησε ανταλλαγή απόψεων και σύνθεση προβληματισμών σε επίπεδο ολομέλειας. Η εισήγηση, καθώς επίσης οι προβληματισμοί και τα συμπεράσματα του διαδικτυακού θεματικού εργαστηρίου, αποτυπώθηκαν στο παρόν Ηλεκτρονικό Ενημερωτικό Δελτίο.

Ο Υπεύθυνος της Πράξης

Χρήστος Γούλας, PhD
Γενικός Διευθυντής ΙΝΕ ΓΣΕΕ

ΣΥΝΤΟΜΟ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΕΙΣΗΓΗΤΗ

Ο Θανάσης Μανιάτης είναι Καθηγητής του ΤΟΕ του ΕΚΠΑ και Επιστημονικός Διευθυντής του ΠΜΣ στην Πολιτική Οικονομία του ιδίου Τμήματος. Σπούδασε Διοίκηση Επιχειρήσεων στην ΑΣΟΕΕ και Οικονομικά (Ph.D. 1992) στο New School for Social Research, NY, USA. Δίδαξε στο Long Island University/Brooklyn και στο Graduate Faculty of the New School for Social Research. Από το 1995 ως το 2005 ήταν επιστημονικός ερευνητής του ΚΕΠΕ.

Έχει δημοσιεύσει άρθρα σε ελληνικά και ξένα επιστημονικά περιοδικά και συλλογικούς τόμους. Ερευνητικά ενδιαφέροντα: Μαρξιστική Πολιτική Οικονομία, Ιστορία Οικονομικών Θεωριών, Διανομή Εισοδήματος, Φτώχεια, Οικονομικά του Κράτους Πρόνοιας.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κύριο αντικείμενο της παρέμβασης αυτής (περίληψη του Μανιάτης & Μπασιάκος, 2023) είναι τα ζητήματα γύρω από την κατασκευή ενός «προϋπολογισμού βασικών αναγκών» (Basic Needs Budget) για διάφορους τύπους νοικοκυριών. Ο προϋπολογισμός βασικών αναγκών σχετίζεται με το όριο της απόλυτης φτώχειας όταν αυτό ορίζεται στη βάση της επαρκούς ικανοποίησης καθορισμένων βασικών και κοινωνικών αναγκών, αλλά διαφέρει από αυτό ποσοτικά. Επιπρόσθετα, αναφερόμαστε στη δυνητική χρησιμοποίηση του εργαλείου αυτού στη συζήτηση για τον καθορισμό ή τη διαμόρφωση του βασικού (ή και μέσου) μισθού, σε επίπεδο «μισθού διαβίωσης» ή «μισθού αξιοπρέπειας» (“living wage” ή “livable wage”). Αυτές οι έννοιες της αμοιβής της μισθωτής εργασίας αφορούν το απαιτούμενο επίπεδο καθαρού μισθού για τα εργαζόμενα μέλη του νοικοκυριού ώστε να εξασφαλίζεται για όλα τα μέλη του νοικοκυριού το βιοτικό επίπεδο που θα επιτρέπει τουλάχιστον την κάλυψη του ορίου απόλυτης φτώχειας και πολύ περισσότερο την αναπαραγωγή τους με κάλυψη των βασικών αναγκών στο δεδομένο κοινωνικό πλαίσιο και οικονομικό περιβάλλον.

Παρακάτω εστιάζουμε στην κατασκευή ενός προϋπολογισμού βασικών αναγκών (δηλαδή ενός καλαθιού με την κατάλληλη σύνθεση και ποσότητα αγαθών και της χρηματικής αποτίμησης του καλαθιού) και ενός χαμηλότερου προϋπολογισμού που αντιστοιχεί στο όριο της απόλυτης φτώχειας για ένα ή περισσότερα αντιπροσωπευτικά νοικοκυριά.

1.

ΑΠΟ ΤΗ ΣΧΕΤΙΚΗ ΦΤΩΧΕΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ «ΑΚΡΙΒΕΙΑ», ΣΤΑ ΧΑΜΗΛΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΑΠΟΛΥΤΗ ΦΤΩΧΕΙΑ

Τα μέχρι πρόσφατα περιθωριακά στον δημόσιο διάλογο προβλήματα της ανισότητας και της φτώχειας τείνουν να κατακτήσουν σημαντική θέση στην ατζέντα των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι αναπτυγμένες καπιταλιστικές οικονομίες. Είναι διάχυτη η εκτίμηση ότι η αποφυγή κοινωνικών εκρήξεων απειλείται από έναν συνδυασμό από αφορμές και αιτίες. Κάποιες από αυτές τις αιτίες είναι δομικές και μακροπρόθεσμα παρούσες, σύμφυτες με την τυπική λειτουργία του συστήματος. Πριν ακόμη από την εκδήλωση της μεγάλης οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, είχαμε προσπαθήσει να αναδείξουμε στη βιβλιογραφία ζητήματα σχετικά με την ανεπάρκεια των διαθέσιμων πόρων σημαντικής μερίδας του πληθυσμού, δηλαδή το πρόβλημα απόλυτης φτώχειας και δυσκολίας αναπαραγωγής που αντιμετώπιζε (Λαμπρινίδης κ.ά., 2010). Την τελευταία περίοδο αρκετές νέες αφορμές έχουν εμφανιστεί, άλλες έκτακτης, άλλες περισσότερο μόνιμης μορφής, με αποτέλεσμα την εκτόξευση του φαινομένου της φτώχειας με τις διάφορες μορφές της, ιδιαίτερα της πιο παραδοσιακής, αυτής της απόλυτης φτώχειας.

Να σημειωθεί βέβαια ότι η πιο θεμελιώδης και τεραστίων διαστάσεων ανισότητα στην κατανομή του πλούτου ή των μέσων παραγωγής ειδικότερα, η οποία αποτελεί την κύρια αιτία για τις εισοδηματικές ανισότητες και τα περισσότερα κοινωνικά προβλήματα, παραμένει εκτός συζήτησης, καθώς αποτελεί συγκροτητικό στοιχείο του κοινωνικοοικονομικού συστήματος.

Μέχρι τώρα πάντως, το όποιο εφήμερο ενδιαφέρον γεννά η ετήσια δημοσιοποίηση των στοιχείων για τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό δεν έχει οδηγήσει σε κάποια στοχευμένη προσπάθεια μείωσής τους. Ένας βασικός λόγος έγκειται στο ότι εννοιολογικά το φαινόμενο που καταγράφεται στην επίσημη μορφή αυτών των στατιστικών μέτρων είναι η σχετική φτώχεια και μόνο. Η σχετική φτώχεια από την κατασκευή της εκφράζει την ανισότητα που υπάρχει στην κατανομή του εισοδήματος μεταξύ των νοικοκυριών,[1] ένα στοιχείο που η κυρίαρχη θεωρία και ιδεολογία θεωρεί φυσικό και ενισχυτικό της παραγωγικότητας, της οικονομικής αποτελεσματικότητας, του ρυθμού οικονομικής μεγέθυνσης της εύρυθμης λειτουργίας του οικονομικού συστήματος.

1 Βλ. στο Διάγραμμα 1 την ισχυρή συσχέτιση για 30 χώρες του ΟΟΣΑ του βαθμού ανισότητας του εισοδήματος (συντελεστής Gini) και της σχετικής φτώχειας (κάτω από 60% του διάμεσου ισοδύναμου εισοδήματος) στα μέσα της πρώτης δεκαετίας του 21ου αιώνα.

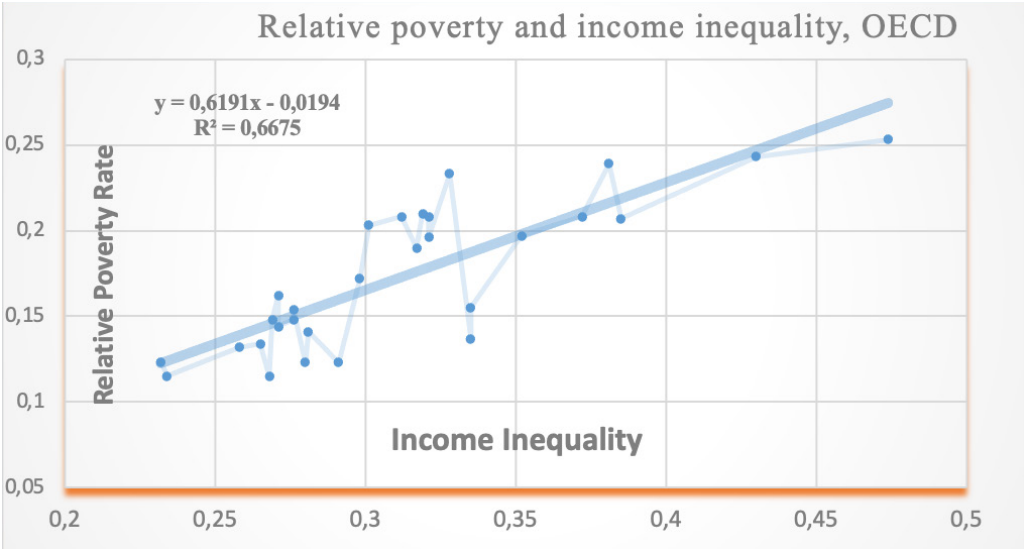

Διάγραμμα 1: *Σχετική φτώχεια και ανισότητα, χώρες ΟΟΣΑ*

Πηγή: OECD (2008)

Η σχετική φτώχεια, εκφράζοντας μόνο τον βαθμό εισοδηματικής ανισότητας, χωρίς καμία σύνδεση με το ύψος και τις μεταβολές του βιοτικού επιπέδου αποτυγχάνει να εκφράσει την έκταση της φτώχειας με την παραδοσιακή έννοια. Στην όχι ασυνήθιστη περίπτωση όπου σχεδόν όλα τα νοικοκυριά φτωχαίνουν δραστικά, όπως συνέβη στην πρώτη περίοδο της οικονομικής κρίσης, και τα πολύ χαμηλά εισοδήματα δεν έχουν περιθώριο μεγάλης ποσοστιαίας μείωσης, τότε το ποσοστό της σχετικής φτώχειας, επειδή συμπίπτει με την ανισότητα που εμπεριέχεται στην κατανομή του εισοδήματος, μπορεί να αυξάνεται ελάχιστα, να μένει σταθερό ή και να μειώνεται! Για παράδειγμα, από το 2009 μέχρι το 2019 (τελευταία «κανονική» χρονιά για την ελληνική οικονομία), το μέσο διαθέσιμο εισόδημα στην Ελλάδα μπορεί να μειώθηκε δραστικά κατά 28,7% αλλά το ποσοστό σχετικής φτώχειας που εκτιμά η ΕΛΣΤΑΤ μειώθηκε επίσης σημαντικά από 20,1% σε 17,7% του πληθυσμού!

Η ίδια η ετήσια δημοσίευση της ΕΛΣΤΑΤ για τον κίνδυνο φτώχειας στο μεθοδολογικό της παράρτημα διαχωρίζει τη σχετική από την απόλυτη φτώχεια, αναφέροντας ότι το μέτρο που εκτιμά είναι «η γραμμή φτώχειας που υπολογίζεται με τη σχετική έννοια (φτωχός σε σχέση με άλλους) διαφοροποιούμενη από την έννοια του κινδύνου της απόλυτης φτώχειας (ο φτωχός που στερείται βασικών μέσων επιβίωσης)».

Υποστηρίζουμε ότι, για την κατανόηση και την εκτίμηση κρίσιμων στοιχείων της σύγχρονης κοινωνικής πραγματικότητας, πιο κατάλληλη θεωρητικά και πιο χρήσιμη πρακτικά είναι η έννοια της απόλυτης φτώχειας και η συγγενής με αυτήν παράγωγη μεθοδολογία της κατασκευής ενός προϋπολογισμού βασικών

αναγκών. Εξυπακούεται ότι σε κάθε προϋπολογισμό (φτώχειας ή βασικών αναγκών) αντιστοιχεί ένας καθαρός μισθός που μπορεί να καλύψει τα κόστη αυτά.

Η προσέγγιση της απόλυτης φτώχειας εστιάζει αποκλειστικά στο κατά πόσο τα άτομα ενός νοικοκυριού, με δεδομένα τα χαρακτηριστικά του, συστηματικά αποκτούν και κατέχουν τους πόρους εκείνους που απαιτούνται για να καλύψουν με τις επαρκείς ποσότητες αγαθών/αξιών χρήσης, τις βασικές τους ανάγκες κατάλληλα ορισμένες σε εύρος και σε έκταση. Οι τελευταίες ορίζονται ως το καλάθι εκείνο των αγαθών που κρίνονται απαραίτητα (σε είδος και σε ποσότητα) κατ' ελάχιστο για την ομαλή (φυσιολογική και κοινωνική) αναπαραγωγή των μελών του νοικοκυριού. Η έννοια και το όριο της απόλυτης φτώχειας είναι το σημείο αναφοράς στο οποίο αγκυρώνεται μια σειρά από συγγενείς έννοιες που εκφράζουν διαφορετικά βιοτικά επίπεδα, όλες όμως με κεντρικό άξονα την επάρκεια των πόρων για την ικανοποίηση διαφορετικού επιπέδου και εύρους βασικών αναγκών.

Έτσι, ανάλογα με το ύψος του βιοτικού επιπέδου που επιλέγουμε να ορίσουμε, μπορούμε να διακρίνουμε τρία τουλάχιστον τέτοια μεγέθη, δηλαδή: α) το ελάχιστο επίπεδο διαβίωσης (αυτό το οποίο εξασφαλίζει η αμοιβή με τον ελάχιστο μισθό επιβίωσης, δηλαδή τον «subsistence wage», όπως ορίζεται στην παράδοση της κλασικής πολιτικής οικονομίας), β) το βιοτικό επίπεδο που αντιστοιχεί στο όριο της απόλυτης φτώχειας (absolute poverty) και το οποίο περιλαμβάνει, εκτός από το ελάχιστο επίπεδο διαβίωσης ("subsistence level"), και ένα μέρος του «ηθικού και ιστορικού στοιχείου»[2] που συγκροτεί σε κάθε χρονική περίοδο την αξία της μέσης εργασιακής δύναμης, με την τελευταία να προσεγγίζει θεωρητικά σε ομαλές συνθήκες τον μέσο (ή διάμεσο) μισθό του μισθωτού μέρους του εργατικού δυναμικού, και γ) το βιοτικό επίπεδο που αντιστοιχεί σε έναν προϋπολογισμό βασικών αναγκών (Basic Needs Budget – BNB) όταν ο τελευταίος καλύπτει με σχετική ευχέρεια τις ελάχιστες φυσιολογικές και κοινωνικές απαιτήσεις αναπαραγωγής των μελών του νοικοκυριού που μελετάται κάθε φορά.

Στο Σχήμα 1 παρακάτω, στο οποίο για λόγους απλοποίησης υπάρχει αφαίρεση του ρόλου του κράτους όσον αφορά τους φόρους και τις κρατικές παροχές προς τα νοικοκυριά, δηλαδή από τον (θετικό, μηδενικό ή αρνητικό) καθαρό κοινωνικό μισθό παρουσιάζονται: α) το βιοτικό επίπεδο που αντιστοιχεί στο ελάχιστο επίπεδο διαβίωσης (= Α + Β), δηλαδή το άθροισμα της ίδιας παραγωγής των νοικοκυριών συν τον ελάχιστο μισθό διαβίωσης (subsistence wage), β) το βιοτικό επίπεδο που αντιστοιχεί στο όριο απόλυτης φτώχειας (poverty threshold) όταν στο προηγούμενο προστεθεί ένα μέρος του «ηθικού και ιστορικού στοιχείου» της αξίας της εργασιακής δύναμης, γ) το βιοτικό επίπεδο που αντιστοιχεί στον «προϋπολογισμό βασικών αναγκών» (BNB) όταν στο ελάχιστο

2 Το «ηθικό και ιστορικό» στοιχείο της αξίας της εργασιακής δύναμης αποτελείται από πρόσθετες ποσότητες αξιών χρήσης σε σχέση με εκείνες που περιλαμβάνονται (με τις ελάχιστες ποσότητες) στο αποκαλούμενο "subsistence level" τμήμα της αξίας της εργασιακής δύναμης ή της εργατικής αμοιβής και συνήθως από κάποιες άλλες πρόσθετες αξίες χρήσης περισσότερο «κοινωνικά προσδιορισμένες», διαφορετικές από τις απολύτως απαραίτητες για τη φυσιολογική αναπαραγωγή της εργασιακής δύναμης.

επίπεδο διαβίωσης προστεθεί ένα μεγαλύτερο μέρος του «ηθικού και ιστορικού στοιχείου» απ' ό,τι πριν και δ) το μέσο βιοτικό επίπεδο (= A + Z = A + B + H), το οποίο εδώ είναι μεγαλύτερο από τον προϋπολογισμό βασικών αναγκών, κάτι που δεν είναι απαραίτητο να ισχύει γενικά.

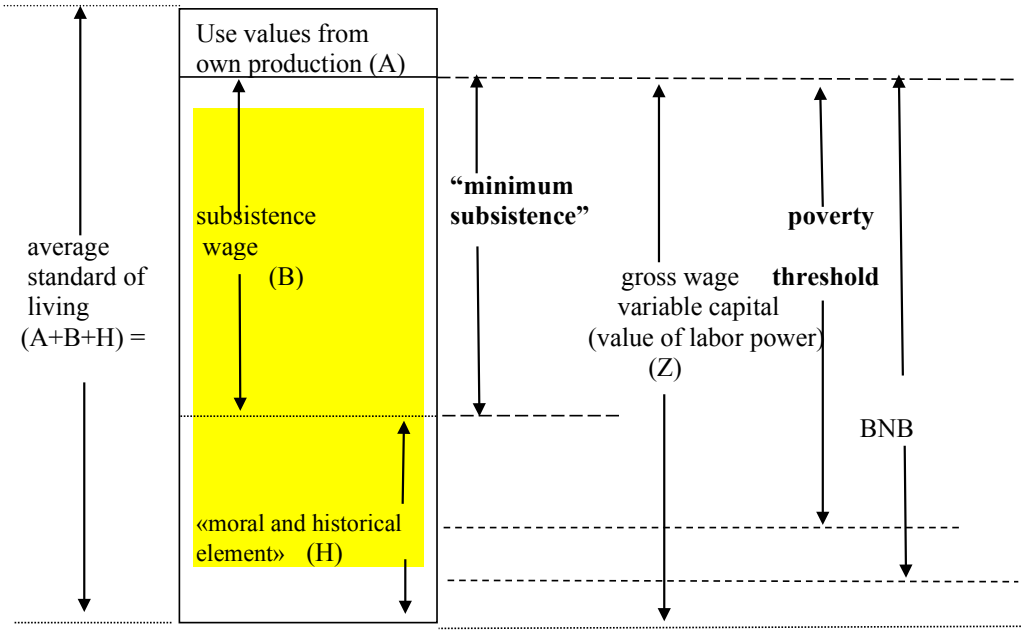

Σχήμα 1. Αξία εργασιακής δύναμης, ελάχιστο επίπεδο διαβίωσης, όριο απόλυτης φτώχειας, προϋπολογισμός βασικών αναγκών, μέσο βιοτικό επίπεδο

Εδώ επικεντρωνόμαστε περισσότερο στον προϋπολογισμό βασικών αναγκών και στο βιοτικό επίπεδο το οποίο αντιπροσωπεύει προσαρμόζοντας κατάλληλα τις τιμές των βασικών αγαθών σε σχέση με προηγούμενα έτη, καθώς και το πλήθος και τις ποσότητες των αγαθών αυτών όπου και όπως χρειάζεται σε σχέση με την προσέγγιση του προϋπολογισμού απόλυτης φτώχειας που αποτελούσε το κύριο αντικείμενο σε προηγούμενες μελέτες μας (βλ. Λαμπρινίδης κ.ά., 2010· Μανιάτης & Μπασιάκος, 2020). με απώτερο στόχο τη σύνδεσή τους με τον καθορισμό ενός «μισθού αξιοπρέπειας» ή "living/livable wage".

2.

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΒΑΣΙΚΩΝ ΑΝΑΓΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΠΟΛΥΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΣΕ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΚΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΥ

Η τρέχουσα οικονομική πραγματικότητα συνδυάζει μειωμένα αισθητά σε σχέση με το παρελθόν και μειούμενα ακόμη εισοδήματα[3] με την επανεμφάνιση του πληθωρισμού έπειτα από μεγάλο χρονικό διάστημα.

Το καίριο πρόβλημα επομένως δεν είναι η «εισοδηματική ψαλίδα», δηλαδή η απόσταση των κατώτερων ή μεσαίων στρωμάτων από τα ανώτερα εισοδηματικά στρώματα, αλλά η αδυναμία ή δυσκολία σημαντικού μέρους του πληθυσμού να εξασφαλίσει με τα εισοδήματά του από όλες τις πηγές τα αναγκαία για την επιβίωση και την ομαλή αναπαραγωγή του.

Υποστηρίζουμε ότι υπάρχει σοβαρή υποεκτίμηση του πραγματικού προβλήματος της φτώχειας από την έννοια της σχετικής φτώχειας. Αυτό δεν είναι απαραίτητο να ισχύει πάντοτε αλλά είναι πιθανό να συμβαίνει σε συνθήκες μείωσης των εισοδημάτων, όπως κατά την πρόσφατη περίοδο της ελληνικής οικονομίας, και γίνεται ακόμη περισσότερο επίκαιρη η προσέγγιση της απόλυτης φτώχειας στις σημερινές συνθήκες μεγάλης αύξησης των τιμών όλων των τελικών προϊόντων, μια εξέλιξη που στο δεύτερο εξάμηνο του 2022 έχει δημιουργήσει συνθήκες κρίσης κόστους ζωής (cost of living crisis) όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και σε ευρωπαϊκές χώρες, όπως η Γερμανία, το Ηνωμένο Βασίλειο και άλλες.

Για την Ελλάδα συγκεκριμένα, όπως βλέπουμε στους Πίνακες 1 και 2, η μεγάλη μείωση των εισοδημάτων του συνόλου σχεδόν του πληθυσμού με μικρές αυξητικές μεταβολές του επιπέδου τιμών κατά τη διάρκεια της κρίσης, που λογικά συνεπάγονται μια αλματώδη αύξηση του πλήθους των φτωχών και του ποσοστού φτώχειας, δεν αντανακλώνται σε καμία περίπτωση στις καταγεγραμμένες μεταβολές των μετρήσεων της σχετικής φτώχειας, οι οποίες δίνουν μια μάλλον παραπλανητική εικόνα της εξέλιξης του φαινομένου.

Πίνακας 1: Εξέλιξη του ποσοστού σχετικής φτώχειας, Ελλάδα 2004-2020

Έτος	Ποσοστό σχετικής φτώχειας
2004	19,6
2007	20,0
2008	19,7
2009	20,1
2010	21,4
2011	23,1
2012	23,1
2013	22,1
2014	21,4

3 Η μείωση του μέσου πραγματικού μισθού κατά 7,4% το 2022 σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ είναι χαρακτηριστική.

Έτος	Ποσοστό σχετικής φτώχειας
2015	21,2
2016	20,2
2017	18,5
2018	17,9
2019	17,7
2020	19,6

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (2021)

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Πίνακα 1 η περίοδος κρίσης 2009-2015, με τη ραγδαία μείωση των εισοδημάτων και την αύξηση της ανεργίας, δίνει μια ιδιαίτερα μικρή αύξηση στο ποσοστό (σχετικής) φτώχειας γύρω στο 1% του πληθυσμού σε αναντιστοιχία με τα φαινόμενα που δημιούργησε η οικονομική κρίση. Αν λάβουμε δε υπόψη και το έτος 2016, τότε καταλήγουμε στο (εντελώς άστοχο προφανώς) συμπέρασμα ότι η φτώχεια δεν μεταβλήθηκε καθόλου για ολόκληρη την περίοδο της κρίσης και της συνεχούς σχεδόν μείωσης του ΑΕΠ. Επιπλέον, η παρουσιαζόμενη μείωση του ποσοστού φτώχειας κατά τρεις περίπου ποσοστιαίες μονάδες από το 2011 μέχρι το 2016 (από 23,1% σε 20,2% του πληθυσμού) δεν δικαιολογείται σε καμία περίπτωση από την εξέλιξη των μακροοικονομικών μεγεθών ή την κατεύθυνση της κοινωνικής πολιτικής. Αντίθετα, φαίνεται πιο πιθανό το σενάριο της μείωσης σχεδόν όλων των εισοδημάτων με αναλογικά μικρότερη μείωση στα χαμηλότερα εισοδήματα, μια εξέλιξη που μείωσε τον βαθμό ανισότητας στη συνολική κατανομή εισοδήματος και το καταγεγραμμένο ποσοστό της (εννοιολογικά ταυτόσημης) σχετικής φτώχειας παρά τη δραματική μείωση των εισοδημάτων και του βιοτικού επιπέδου που παραπέμπουν σε σημαντική αύξηση του φτωχού πληθυσμού.

Αν εξετάσουμε και την πορεία των εισοδημάτων, κάτι λογικό και αναγκαίο σε οποιαδήποτε συζήτηση περί φτώχειας, όπως δείχνουν τα στοιχεία του Πίνακα 2, η δραματική μείωση του ετήσιου μέσου διαθέσιμου εισοδήματος στο σύνολο των νοικοκυριών κατά 38% περίπου (από 24.224 ευρώ σε 14.932 ευρώ) μεταξύ 2009-2015 συνοδεύτηκε από μια ασήμαντη σχεδόν αύξηση του ποσοστού σχετικής φτώχειας από 20,1% σε 21,2%. Λαμβάνοντας δε υπόψη και τα στοιχεία του 2016 παρατηρούμε ότι η μείωση του ετήσιου μέσου διαθέσιμου εισοδήματος μεταξύ 2010 και 2016 (από 21.590 ευρώ σε 15.106 ευρώ, δηλαδή κατά 30% περίπου) συνοδεύτηκε από μείωση της σχετικής φτώχειας περισσότερο από μια ποσοστιαία μονάδα, δηλαδή από 21,4% σε 20,2%. Σε μια επιπόλαια και μηχανιστική ανάγνωση των αριθμών θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι ένα αποτελεσματικό μέτρο μείωσης της φτώχειας είναι η οικονομική κρίση και η σημαντική μείωση όλων των εισοδημάτων!

Η εικόνα που παρουσιάζει ο δείκτης της σχετικής φτώχειας αν επεκτείνουμε την περίοδο μέχρι το προτελευταίο και τελευταίο κανονικό έτος (προ COVID-19) των διαθέσιμων στοιχείων, δηλαδή το 2019, γίνεται ακόμη πιο παράδοξη, καθώς μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι ολόκληρη η δεκαετής περίοδος οικονομικής κρίσης και μνημονίων (2009-2019) οδήγησε στη μείωση του ποσοστού της φτώχειας από 20,1% σε 17,7% του πληθυσμού, όταν το μέσο ετήσιο διαθέσιμο εισόδημα του συνόλου των νοικοκυριών μειώθηκε θεαματικά κατά 28,7% από 24.224 ευρώ σε 17.263 ευρώ (βλ. Πίνακα 2). Η έννοια της φτώχειας χάνει έτσι κάθε περιεχόμενο και αποσυνδέεται από την κοινή αντίληψη περί φτώχειας που συνδέεται, πάνω απ' όλα, με τα χαμηλά και ανεπαρκή εισοδήματα.

Ακόμη πιο συγκεκριμένα, για την περίοδο 2009-2015 το κατώφλι σχετικής φτώχειας για τα μονομελή νοικοκυριά μειώθηκε κατά 37% (από 598 ευρώ σε 375 ευρώ) ως αποτέλεσμα προφανώς της μείωσης των περισσότερων εισοδημάτων και άρα και του διαμέσου εισοδήματος της συνολικής κατανομής. Το ίδιο συνέβη για το κατώφλι φτώχειας για τα τετραμελή νοικοκυριά (με δύο ενήλικες και δύο εξαρτώμενα παιδιά ηλικίας κάτω των 14 ετών), που επίσης μειώθηκε κατά 37% (από 1.256 ευρώ σε 787 ευρώ), καθώς, σύμφωνα με τη μέθοδο της ΕΛΣΤΑΤ και την κλίμακα ισοδυναμίας του ΟΟΣΑ που χρησιμοποιεί το όριο φτώχειας του τετραμελούς νοικοκυριού, είναι πάντοτε 2,1 φορές το όριο φτώχειας του μονομελούς νοικοκυριού. Η μικρή άνοδος των εισοδημάτων και του ΑΕΠ μέχρι το 2019 αύξησε το όριο φτώχειας για το ένα άτομο στα 439 ευρώ και για το τετραμελές νοικοκυριό στα 922 ευρώ. Η πτώση του κατωφλιού φτώχειας κατά 37% μεταξύ 2009 και 2015, η άνοδος κατά 17% μεταξύ 2015 και 2019 και ιδιαίτερα η συνολική πτώση του κατά 26,3% μεταξύ 2009 και 2019 παρουσιάζονται ως εντελώς αυθαίρετες μεταβολές χωρίς σύνδεση με τις μεταβολές του βιοτικού επιπέδου. Το ποσοστό σχετικής φτώχειας μειώθηκε από 20,1% το 2009 σε 17,7% το 2019, μια μείωση κατά 2,4 ποσοστιαίες μονάδες. Μεγάλη μείωση των εισοδημάτων σε συνθήκες πρωτοφανούς κρίσης είναι τουλάχιστον παράδοξο να συνοδεύεται από μέτρια μεν αλλά υπολογίσιμη μείωση του ποσοστού της φτώχειας και, επειδή η πρώτη μεταβολή δεν μπορεί να αμφισβητηθεί, είναι προφανές ότι κάποιο πρόβλημα υπάρχει με τον ορισμό και το περιεχόμενο της δεύτερης.

Πίνακας 2: Εισοδήματα, τιμές και σχετικά όρια φτώχειας κατά τη διάρκεια της κρίσης (2009-2019)

Έτος	Όριο φτώχειας μονομελούς νοικοκυριού	Όριο φτώχειας τετραμελούς νοικοκυριού	Ποσοστό σχετικής φτώχειας	Ετήσιο μέσο διαθέσιμο εισόδημα	Ρυθμός μεταβολής ΑΕΠ	Ρυθμός πληθωρισμού
2009	598	1256	20,1%	24.224	-4,3%	1,2%
2010	549 (-8,2%)	1153 (-8,2%)	21,4%	21.590 (-10,9%)	-5,5%	4,7%
2011	476 (-13,3%)	999 (-13,3%)	23,1%	17.977 (-16,7%)	-10,1%	3,3%
2015	375	787	21,2%	14.932	-0,2%	-1,7%
2016	380	798	20,2%	15.106	-0,5%	-0,8%
2018	410	860	17,9%	16.147 (-33,3%) *	1,7%	0,6%
2019	439	922	17,7%	17.263 (-28,7%) *	1,9%	0,3 (+6,3%) **

*ποσοστιαία μεταβολή μέσου ετήσιου διαθέσιμου εισοδήματος 2009-2018, 2009-2019

**ποσοστιαία μεταβολή του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή 2009-2019

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Η τεράστια μείωση των εισοδημάτων με την παράλληλη διατήρηση των τιμών στα ίδια ή ελαφρά υψηλότερα επίπεδα θα έπρεπε να καταλήγει σε μεγάλη αύξηση της φτώχειας, δηλαδή αυξημένη αδυναμία αρκετών νοικοκυριών να εξασφαλίσουν τα απαραίτητα σύμφωνα με την κρατούσα αντίληψη για τη φτώχεια.

Ο καθορισμός αυτών των «απαραίτητων» ποσοτήτων αποτελεί το κρίσιμο σημείο στην κατασκευή και στον υπολογισμό ενός «προϋπολογισμού απόλυτης φτώχειας» ή ενός «προϋπολογισμού βασικών αναγκών».

3.

ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ «ΒΑΣΙΚΩΝ ΑΝΑΓΚΩΝ» ΚΑΙ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ

Υποστηρίζουμε ότι η κατάλληλη κατεύθυνση των ερευνητικών προσπαθειών στα ζητήματα που πραγματευόμαστε εδώ βρίσκεται προς την αντικειμενική καταγραφή των βασικών και των κοινωνικών αναγκών αναπαραγωγής ενός ατόμου/ νοικοκυριού σε διάφορα καθορισμένα επίπεδα, την εκτίμηση του κόστους τους και την επάρκεια των πραγματικών διαθέσιμων εισοδημάτων για την κάλυψη αυτού του κόστους, το οποίο διαφοροποιείται ανάλογα με τη σύνθεση του νοικοκυριού, τα επιμέρους χαρακτηριστικά του (ηλικία, φύλο κ.λπ.), την απασχόληση των μελών του, τη γεωγραφική τοποθεσία της κατοικίας του, την ύπαρξη ιδιόκτητης κατοικίας (ή την υποχρέωση πληρωμής ενοικίου ή δόσης στεγαστικού δανείου) κ.ά. Εδώ επικεντρωνόμαστε σε δύο διακριτά μεταξύ τους αλλά συγγενή, θεωρητικά μέτρα. Τα μέτρα αυτά οφείλουν να ενσωματώνουν τη λογική των «ανεπαρκών πόρων» ("not enough resources") σε αντίθεση με τη λογική του «λιγότεροι πόροι από το διάμεσο εισόδημα» ("less resources than the median income") του ορίου της σχετικής φτώχειας. Επίσης, η προσέγγιση της ανεπάρκειας των πόρων για την κάλυψη των σύγχρονων αναγκών ξεφεύγει από τη στενή αντίληψη της ένδειας ως έλλειψης επαρκούς τροφής, στέγασης και ένδυσης, ώστε να καθίσταται προβληματική ακόμη και η βιολογική αναπαραγωγή των μελών ενός νοικοκυριού. Χωρίς να ορίζεται ρητά ως κάποιο συγκεκριμένο ποσοστό του μέσου ή του διάμεσου εισοδήματος ή δαπάνης του πληθυσμού (θεωρητικά μπορεί και να τοποθετείται σε επίπεδα μεγαλύτερα από αυτά), το όριο της απόλυτης φτώχειας συνήθως λαμβάνει υπόψη του τη δυνατότητα κάλυψης και άλλων εκτός από τις βασικές ανάγκες (αναφέρεται δηλαδή σε "physical and social necessities"), και μάλιστα σε ικανοποιητικό βαθμό, έτσι ώστε μη φτωχό να θεωρείται το κοινωνικά επαρκώς ενσωματωμένο άτομο. Με τη σειρά του, ο προϋπολογισμός βασικών αναγκών τοποθετείται σε ένα επίπεδο μεγαλύτερο από το επίπεδο του κατωφλιού της απόλυτης φτώχειας (βλ. Σχήμα 2).

Σχήμα 2: Όριο απόλυτης φτώχειας και προϋπολογισμός βασικών αναγκών

Οριο απόλυτης φτώχειας = ελάχιστο επίπεδο διαβίωσης + «κοινωνικό» στοιχείο/συμπλήρωμα

Προϋπολογισμός βασικών αναγκών (όριο) = Οριο απόλυτης φτώχειας + επιπρόσθετο «κοινωνικό» στοιχείο

Το πρώτο συστατικό στοιχείο του ορίου απόλυτης φτώχειας είναι ο πυρήνας του που έχει να κάνει με τη στενά βιολογική διάσταση. Όμως, η φτώχεια έχει και μια έντονα κοινωνική διάσταση (χωρίς να είναι αμιγώς υποκειμενική), καθώς δεν είναι δυνατόν να οριστεί σε πλήρη αφαίρεση από το κοινωνικό περιβάλλον, τη μεσοπρόθεσμη κοινωνικοοικονομική εξέλιξη και την ιστορική συγκυρία. Αυτό σημαίνει ότι τα νοικοκυριά που βρίσκονται στο όριο της φτώχειας ή πάνω από αυτό καλύπτουν όχι μόνο τις άμεσες και μακροχρόνιες ανάγκες βιολογικής αναπαραγωγής τους, αλλά και ένα πρόσθετο στοιχείο που έχει να κάνει με τη δυνατότητα ανταπόκρισης στις απαιτήσεις της ομαλής κοινωνικής ενσωμάτωσης.

Το όριο της απόλυτης φτώχειας (Poverty Line) PL = P_i x Q_i μπορεί να προσδιοριστεί στη βάση ενός καλαθιού (Q_i) το οποίο περιέχει τις ελάχιστες απαιτήσεις για ομαλή φυσιολογική αναπαραγωγή (Q_{ip}). Το καλάθι αυτό (βλ. Σχήμα 3) ωστόσο περιέχει και ορισμένα στοιχεία «κοινωνικού» περιεχομένου (Q_{is}), με την έννοια ότι τα μέλη ενός νοικοκυριού, για να βρίσκονται έστω και ελάχιστα πάνω από το όριο της απόλυτης φτώχειας, χρειάζονται ορισμένα αγαθά και υπηρεσίες σε ποσότητες τέτοιες που να διασφαλίζουν την κοινωνική τους ένταξη σε έναν ικανοποιητικό βαθμό. Αυτά τα αγαθά μπορεί να είναι διαφορετικά από αυτά που περιλαμβάνονται στο Q_{ip} (π.χ. διακοπές) ή πρόσθετες ποσότητες σε σχέση με αυτές που ορίζουν το επίπεδο του Q_{ip} (π.χ. μεγαλύτερες ποσότητες αγαθών ένδυσης και υπόδησης). Δηλαδή, ισχύει για το καλάθι του ορίου της απόλυτης φτώχειας ότι $Q_i = Q_{ip} + Q_{is}$. Σύμφωνα με όσα έχουμε προαναφέρει, το καλάθι του προϋπολογισμού των βασικών αναγκών περιέχει ένα πρόσθετο τμήμα άλλων αγαθών ή αξιών χρήσης ή πρόσθετων ποσοτήτων σε σχέση με αυτές που περιέχονται στο καλάθι της απόλυτης φτώχειας, το οποίο ονομάζουμε Q_{ib}. Με άλλα λόγια, το καλάθι του προϋπολογισμού βασικών αναγκών, $Q_{i'}$,αποτελείται από τρία διακριτά συστατικά: α) το ελάχιστο φυσιολογικό στοιχείο (στενής επιβίωσης), Q_{ip}, β) ένα πρόσθετο κοινωνικό στοιχείο μέχρι το όριο της απόλυτης φτώχειας, Q_{is}, και γ) ένα ακόμη πρόσθετο κοινωνικό στοιχείο με την ευρεία έννοια, Q_{ib}, δηλαδή

$$Q_{i'} = Q_{ip} + Q_{is} + Q_{ib}$$

Αυτό σημαίνει ότι προσπαθούμε να συνδυάσουμε τον στενά οικονομικό ορισμό της φτώχειας (minimum subsistence level) με τον κοινωνικό-πολιτιστικό ορισμό που ενσωματώνει την κατάσταση των φτωχών νοικοκυριών σε σχέση με το επίπεδο ανάπτυξης της κοινωνίας και τον τρόπο ιστορικής συγκρότησής της. Έτσι, το κατώφλι φτώχειας, σε ονομαστικούς και σε πραγματικούς όρους, δεν μένει αμετάβλητο διαχρονικά, αλλά παρακολουθεί σε κάποιον βαθμό τη γενικότερη οικονομική ανάπτυξη και την ενδεχόμενη μεταβολή του μέσου βιοτικού επιπέδου. Αφού γίνει σαφής αυτός ο ορισμός του ορίου/κατωφλιού απόλυτης φτώχειας, P_i x Q_i σε χρηματικούς όρους, ο προϋπολογισμός βασικών αναγκών $P_{i'}$ x $Q_{i'}$ ορίζεται ως το όριο/κατώφλι απόλυτης φτώχειας επαυξημένο κατά ένα πρόσθετο «κοινωνικό» στοιχείο, το οποίο κυμαίνεται ανάλογα με την κατάσταση στην αγορά εργασίας, τη σχετική διαπραγματευτική δύναμη κεφαλαίου-εργασίας, εθιμικούς, πολιτιστικούς, ιστορικούς παράγοντες και άλλους, έτσι ώστε γενικά να ισχύει πάντοτε ότι $Q_{i'} > Q_i$ παρά τις πιθανές μεταβολές και στα δύο καλάθια, όπως και στις αντίστοιχες τιμές τους, P_i και $P_{i'}$.

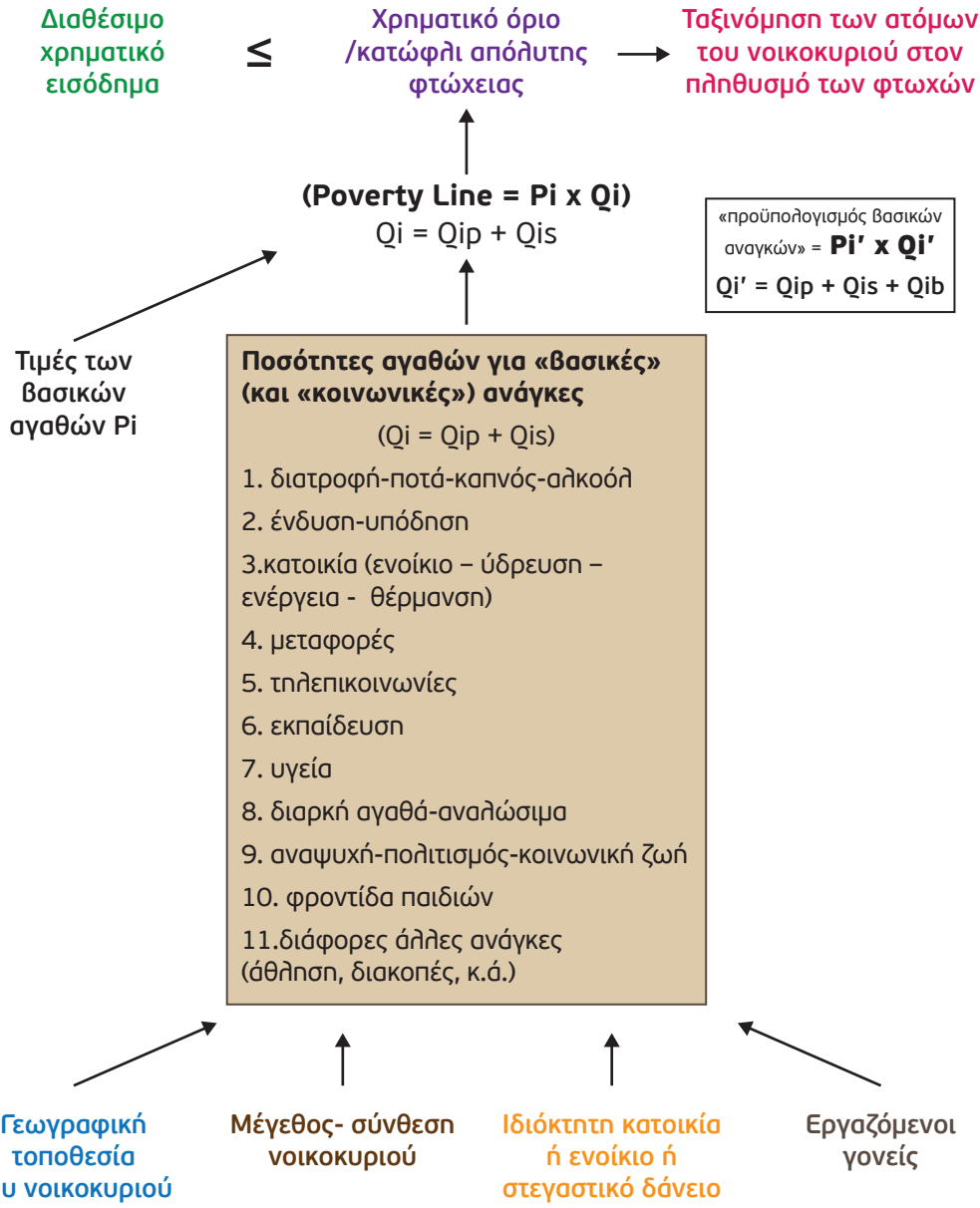

Σχήμα 3: Όριο απόλυτης φτώχειας-«προϋπολογισμός βασικών αναγκών»

Παρά τα κενά και τις ελλείψεις που εξακολουθούν να υφίστανται στο πεδίο (Bergmann, 2000), απαιτείται να δρομολογηθεί και τυπικά η οριοθέτηση ενός συγκεκριμένου επιπέδου εισοδήματος κάτω από το οποίο να θεωρείται κοινωνικά (αλλά και πολιτικά) μη αποδεκτό να διαβιεί το οποιοδήποτε νοικοκυριό.

Συνδυάζοντας τη θεωρητική αντίληψη της προσέγγισης πλεονάσματος («surplus approach») της κλασικής και ριζοσπαστικής πολιτικής οικονομίας με τις πρακτικές ανάγκες αξιοπρεπούς διαβίωσης και ομαλής αναπαραγωγής των

άμεσων παραγωγών υποστηρίζουμε ότι ακόμη και σε μια οικονομία της αγοράς θα πρέπει να αποτελεί προτεραιότητα η καθιέρωση της αμοιβής και του βιοτικού επιπέδου των μισθωτών εργαζομένων/άμεσων παραγωγών και κατόπιν ο καθορισμός του πλεονάσματος ως υπολειμματικού μεγέθους. Επιπλέον, θα πρέπει να γίνεται προσπάθεια ώστε η αμοιβή και ο καθαρός μισθός να ανταναακλούν και να εξασφαλίζουν ένα αξιοπρεπές βιοτικό επίπεδο και όχι το υποτιθέμενο «οριακό προϊόν» της εργασίας, το οποίο τα τελευταία χρόνια είναι σαφές ότι δεν επαρκεί για την ομαλή αναπαραγωγή μεγάλου μέρους των μισθωτών εργαζομένων. Με λίγα λόγια, η φτωχοποίηση και η κρίση διαβίωσης που παρατηρούνται σε όλες τις αναπτυγμένες οικονομίες καλούν για αποστασιοποίηση από τους «νόμους της αγοράς» και για συνειδητό σχεδιασμό και παρέμβαση έτσι ώστε να διασφαλίζεται η αναπαραγωγή των άμεσων παραγωγών και του πληθυσμού γενικότερα. Απαραίτητο στοιχείο σε αυτή την κατεύθυνση είναι η χαρτογράφηση της ποικιλίας των αναγκών (φυσιολογικών, κοινωνικών και άλλων) που πρέπει να ικανοποιούνται για να επιτυγχάνεται αυτή η βιώσιμη, διατηρήσιμη αναπαραγωγή (Allegretto, 2005· Boushey et al., 2001).

4.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Έχοντας ολοκληρώσει τη λεπτομερειακή επανεξέταση του κόστους σχεδόν όλων των γενικών κατηγοριών αναγκών που περιέχονται στον προϋπολογισμό βασικών αναγκών και στον προϋπολογισμό απόλυτης φτώχειας, τους οποίους κατασκευάζουμε εδώ, παρουσιάζουμε παρακάτω τα βασικά σημεία των υποθέσεων κατασκευής του καλαθιού αγαθών του ορίου απόλυτης φτώχειας (ΠΦ) σε σχέση με προηγούμενες δημοσιευμένες και αδημοσίευτες μελέτες μας, καθώς και τις βασικές υποθέσεις του προϋπολογισμού βασικών αναγκών (basic needs budget – BNB), ο οποίος κατασκευάζεται πρώτη φορά.

α) Για λόγους χώρου παρουσιάζουμε μόνο τα βασικά αποτελέσματα της δειγματοληψίας τιμών των ενοικίων κατοικίας (περίοδος Φεβρουαρίου 2022).

Πίνακας 3: Μέσες τιμές ενοικίου ανά μέγεθος νοικοκυριού και περιοχή, Φεβρουάριος 2022

Νοικοκυριό	1	2	3	4	5
ΠΕΡΙΟΧΗ					
«ΧΑΜΗΛΑ»	369,3	416,67	536,55	614,96	664,1
ΑΘΗΝΑ	347,1	483,84	578,69	715,42	800,1
ΣΥΝΟΛΙΚΑ	359,1	438,75	549,03	638,72	696,4

Πηγή: *Χρυσή Ευκαιρία*, ίδιοι υπολογισμοί

Τα ενοίκια για όλους τους τύπους νοικοκυριών (μη επιπλωμένα διαμερίσματα μέσου εμβαδού από 30 τ.μ. για το μονομελές έως 105 τ.μ. για το πενταμελές) έπειτα από μια περίοδο σχετικής στασιμότητας μέχρι το 2018 παρουσιάζονται αρκετά αυξημένα στη δειγματοληψία που έγινε τον Φεβρουάριο του 2022 σε όλες τις περιπτώσεις για όλα τα είδη νοικοκυριών και όλες τις περιοχές του Λεκανοπεδίου Αττικής.

Εδώ λαμβάνουμε υπόψη στη διαμόρφωση του ορίου φτώχειας μόνο τα ενοίκια των «χαμηλών» (εισοδηματικά και από άποψη ύψους ενοικίου) περιοχών. Αντίθετα, για το κόστος στέγασης του προϋπολογισμού βασικών αναγκών χρησιμοποιούμε τον σταθμισμένο μέσο όρο των «χαμηλών περιοχών» και του κέντρου της Αθήνας, που δίνει υψηλότερη εκτίμηση από αυτήν των «χαμηλών» ενοικίων.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat για το 2021, το ποσοστό των νοικοκυριών στο σύνολο της χώρας που διέμεναν σε δική τους κατοικία χωρίς στεγαστικό δάνειο ήταν 61,5%, το ποσοστό των νοικοκυριών με στεγαστικό δάνειο ήταν 11,8%, το ποσοστό των νοικοκυριών που επιβαρύνονται με ενοίκιο αγοράς ήταν 20,3%, και το ποσοστό των νοικοκυριών που δεν κατοικούν σε ιδιόκτητη κατοικία και πληρώνουν μειωμένο ενοίκιο ή τους έχει παραχωρηθεί δωρεάν ήταν 6,3%. Συμπεραίνουμε ότι για το 2021 η επιβάρυνση του ενοικίου αγοράς, του (μεγαλύτερου) στεγαστικού δανείου και κάποιου (υποθέτουμε ότι ισχύει για τα μισά από τα καταγεγραμμένα νοικοκυριά) μειωμένου ενοικίου αφορά το 20,3 + 11,8 + 3,2 = 35,3% περίπου του συνόλου των νοικοκυριών.

Με βάση τα πιο λεπτομερή στοιχεία κατοικίας της Eurostat ανά τύπο νοικοκυριού, μπορούμε, συνθέτοντας τα παραπάνω, να διαφοροποιήσουμε τον ενιαίο σταθμισμένο συντελεστή του 0,353 σε πέντε διαφορετικούς για κάθε κατηγορία νοικοκυριού συντελεστές (για το μονομελές μέχρι και το πενταμελές νοικοκυριό).

Πίνακας 4: Ιδιόκτητες, με ενοίκιο, με στεγαστικό δάνειο, με μειωμένο ενοίκιο κατοικίες ανά τύπο νοικοκυριού 2021

Κατοικίες	1	2	3	4	5	Σύνολο
Σύνολο	10,1	23,8	20,2	25,2	20,8	100
Ιδιόκτητη	6,0	16,9	12,3	14,2	12,1	61,5
Στεγαστικό δάνειο	0,4	1,6	2,3	3,7	3,9	11,8
Με ενοίκιο αγοράς	2,7	4,1	4,8	5,7	3,3	20,3
Με μειωμένο ενοίκιο	1,0	1,2	1,0	1,7	1,5	6,3
«Ενοίκιο»	3,6	6,3	7,6	10,3	8,0	35,3
«Ενοίκιο»/Σύνολο	0,36	0,26	0,38	0,41	0,38	0,35

Πηγή: Eurostat, Distribution of population by tenure status, type of household and income group - EU-SILC survey [ILC_LVHO02__custom_4183566]

Γίνεται επίσης μια πρώτη προσπάθεια προσέγγισης του κόστους του ΕΝΦΙΑ για τα σχετικά νοικοκυριά (αυτά με ιδιόκτητη κατοικία είτε είναι απαλλαγμένη από στεγαστικό δάνειο είτε όχι) που εκτιμώνται περίπου στο 74% του συνόλου. Από τα παραδείγματα του Υπουργείου Οικονομικών για την επιβάρυνση του ΕΝΦΙΑ το 2022, έχουμε ότι διαμέρισμα στο Αιγάλεω, 1ου ορόφου 100 τ.μ., εικοσαετίας, με τιμή ζώνης στα 1.300 ευρώ, πληρώνει ετήσιο φόρο 220,50 ευρώ και το ίδιο ακριβώς ισχύει για αντίστοιχο διαμέρισμα στην Καισαριανή, δηλαδή για δύο δήμους αντιπροσωπευτικούς των περιοχών στις οποίες εστιάζει η μελέτη μας. Απλοποιώντας και υποθέτοντας ένα μηνιαίο κόστος ίσο με 20 ευρώ, μας δίνει μια σταθμισμένη μηνιαία επιβάρυνση (20 x 0,74 = 14,8 ευρώ) ΕΝΦΙΑ για όλους τους τύπους νοικοκυριών.

β) Στις άλλες δαπάνες που σχετίζονται με τη στέγαση, οι δαπάνες για θέρμανση και ηλεκτρική ενέργεια παρουσιάζονται φυσιολογικά αρκετά μεγαλύτερες σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια. Οι πρωτόγνωρες σε ύψος και μεταβλητότητα τιμές ενέργειας κάνουν πολύ δύσκολη την αγκύρωση της απαιτούμενης ποσότητας σε κάποια σχετικά σταθερή και λογική ποσότητα σχετιζόμενη με την ικανοποίηση κάποιου επιπέδου ανάγκης που να έχει εφαρμογή για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο από την τρέχουσα εβδομάδα ή τον τρέχοντα μήνα, έτσι οι εκτιμήσεις μας εδώ έχουν αρκετά παροδικό, μεταβατικό χαρακτήρα.

γ) Οι δαπάνες για τηλεπικοινωνίες απλοποιούνται και περιορίζονται στην πιο οικονομική χρήση σταθερής τηλεφωνίας και διαδικτύου, καθώς και στην πιο οικονομική χρήση κινητής τηλεφωνίας (για τους δύο ενήλικες και το ένα παιδί του πενταμελούς νοικοκυριού) τουλάχιστον όσον αφορά το όριο απόλυτης φτώχειας.

δ) Απλοποιείται και μειώνεται η δαπάνη για μεταφορές-μετακινήσεις την οποία περιορίζουμε στην αγορά μηνιαίας κάρτας απεριόριστων διαδρομών με μέσα μαζικής μεταφοράς για τα δύο ενήλικα εργαζόμενα μέλη του νοικοκυριού. Και οι δύο τελευταίες υποθέσεις ελάχιστης ικανοποίησης των αναγκών (για τηλεπικοινωνίες και μετακινήσεις-μεταφορές) έχουν να κάνουν με την κατασκευή του προϋπολογισμού που αντιστοιχεί στο όριο/κατώφλι της απόλυτης φτώχειας. Ενδεικτικά, θα μπορούσαμε να διπλασιάσουμε τις ελάχιστες αυτές δαπάνες του ορίου φτώχειας για τηλεπικοινωνίες και μεταφορές-μετακινήσεις για την προσέγγιση του αντίστοιχου ελάχιστου ορίου του προϋπολογισμού βασικών αναγκών αλλά επιλέγουμε για την πρώτη κατηγορία μια προσαύξηση της τάξης του 50% και διπλασιασμό της δεύτερης κατηγορίας. Για τις μεταφορές το αυξημένο κόστος αντιπροσωπεύει έναν συνδυασμό μετακίνησης με μέσα μαζικής μεταφοράς και χρήσης (συντήρηση και καύσιμα) αυτοκινήτου ή μηχανής. Πιστεύουμε ότι και τα δύο όρια/κατώφλια υποεκτιμώνται σοβαρά προς τα κάτω (π.χ. αποκλείεται εντελώς η έστω και περιστασιακή χρήση ταξί) και για τις δύο κατηγορίες, αλλά προσπαθούμε να ακολουθήσουμε όσο γίνεται πιο αυστηρή και λιτή προσέγγιση ιδίως από την πλευρά της έκτασης των αναγκαίων αγαθών/αξιών χρήσης για την ικανοποίηση κάθε κατηγορίας ανάγκης.

ε) Σε προηγούμενες δημοσιευμένες και αδημοσίευτες έρευνές μας διαπιστώσαμε ότι οι συνολικές μεταβολές στις τιμές των ειδών διατροφής για ολόκληρη την περίοδο από το 2010 ή το 2013 μέχρι το 2018 δεν ήταν αξιοσημείωτες και δεν επηρέασαν σχεδόν καθόλου το κόστος διατροφής του ορίου φτώχειας. Ωστόσο, η μεγάλη αύξηση των τιμών κατά την τρέχουσα περίοδο έχει αυξήσει σημαντικά για πρώτη φορά από το 2010 το κόστος διατροφής, ιδίως για τετραμελή και πενταμελή νοικοκυριά. Η αρχική έμφαση εδώ είναι στην κατασκευή του ορίου απόλυτης φτώχειας, ενώ ο προϋπολογισμός βασικών αναγκών ορίζεται σε επίπεδο 25% για τους ενήλικες και 20% για τα υπόλοιπα μέλη πάνω από τον προϋπολογισμό απόλυτης φτώχειας για όλους τους τύπους νοικοκυριών και περιλαμβάνει το ήμισυ του καθημερινού κόστους διατροφής των περίπου 18 ευρώ τον μήνα για τα ενήλικα άτομα του νοικοκυριού λόγω της ανάγκης παραμονής εκτός κατοικίας (στην απασχόλησή τους) για ικανό χρονικό διάστημα.

στ) Οι δαπάνες για εκπαιδευτικές υπηρεσίες είναι ελαφρά μειωμένες σε σχέση με το παρελθόν, και ως προς το κόστος τους και ως προς την ένταση της χρήσης τους, λόγω της επίδρασης της κρίσης και της γενικότερης μείωσης του βιοτικού επιπέδου. Εδώ η αρχική κατασκευή αφορά τον προϋπολογισμό βασικών αναγκών (με πολύ λιτές, αυστηρές υποθέσεις), ενώ το όριο της απόλυτης φτώχειας για το κόστος εκπαίδευσης ορίζεται στο επίπεδο του 80% του προϋπολογισμού βασικών αναγκών.

ζ) Οι δαπάνες για ένδυση και υπόδηση προσαρμόστηκαν σημαντικά προς τα κάτω και ως προς το σκέλος της οριοθέτησης των αναγκαίων ποσοτήτων που συγκροτούν το όριο απόλυτης φτώχειας και ως προς τις τιμές τους. Και εδώ έχουμε δύο εκτιμήσεις, μία για το όριο της απόλυτης φτώχειας και μία για τον προϋπολογισμό βασικών αναγκών, με την πρώτη να ορίζεται στα τρία τέταρτα (75%) της δεύτερης, που αποτελεί την αρχική βάση υπολογισμού.

η) Οι δαπάνες για υγεία (ιατρικές επισκέψεις, φάρμακα, εξετάσεις κ.ά.) αποτελούν ένα από τα πιο δύσκολα πεδία για τον καθορισμό των αναγκαίων ποσοτήτων των σχετικών υπηρεσιών και αγαθών. Οι αιτίες είναι οι πολύ διαφορετικές ανάγκες που υπάρχουν ανάλογα με τον τύπο νοικοκυριού (π.χ. μονομελές ή διμελές νοικοκυριό που απαρτίζεται από νεαρά άτομα, τετραμελές νοικοκυριό με δύο ανήλικα παιδιά, μονομελές ή διμελές νοικοκυριό που απαρτίζεται από άτομα ηλικίας άνω των 70-75 ετών κ.ά.), οι ελλείψεις του δημόσιου συστήματος υγείας, το απαγορευτικό κόστος των ιδιωτικών υπηρεσιών υγείας κ.ά. Με δεδομένο ότι η μέση μηνιαία δαπάνη για αγαθά και υπηρεσίες υγείας ανήλθε στα 114,93 ευρώ το 2021 (με μέγεθος του μέσου νοικοκυριού 2,55 άτομα, αλλά και κάποιο ποσοστό από αυτή τη δαπάνη να αφιερώνεται σε ιδιωτικές υπηρεσίες υγείας από σχετικά εύπορα στρώματα), κρίνουμε ότι δεν μπορούμε να παραλείψουμε εντελώς αυτή την κατηγορία. Έτσι, εντελώς ενδεικτικά υποθέτουμε ότι στον προϋπολογισμό απόλυτης φτώχειας η δαπάνη υγείας κυμαίνεται από 15-35 ευρώ μηνιαία για το μονομελές μέχρι και το πενταμελές νοικοκυριό, ενώ για τον προϋπολογισμό βασικών αναγκών υποθέτουμε ότι το κόστος αυτό είναι διπλάσιο.

θ) Οι υπόλοιπες τρεις κατηγορίες καταναλωτικής δαπάνης της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών, δηλαδή Αναψυχή και πολιτισμός (53,5 ευρώ μέση μηνιαία δαπάνη και 3,8% της συνολικής δαπάνης του μέσου νοικοκυριού των 2,55 ατόμων το 2021), Εστιατόρια καφενεία και ξενοδοχεία (126 ευρώ μέση μηνιαία δαπάνη και 8,9% της συνολικής δαπάνης), και Διάφορα αγαθά και υπηρεσίες (121 ευρώ μέση μηνιαία δαπάνη το μήνα και 8,5% της συνολικής δαπάνης) αντιστοιχούν στις δύο κατηγορίες, Καθημερινά έξοδα (διασκέδαση κ.λπ.)-κοινωνική ζωή- αναψυχή–πολιτισμός και Διάφορες άλλες ανάγκες (άθληση, διακοπές κ.ά.) της ταξινόμησής μας που είναι οι λιγότερο αναπτυγμένες και το κόστος τους δύσκολο να εκτιμηθεί με ακρίβεια. Σημειώνουμε πάντως ότι και οι τρεις (ιδίως οι δύο τελευταίες) αποτελούν κατεξοχήν «κοινωνικές» ανάγκες, όπως φαίνεται και από το γεγονός ότι μεταξύ 2008 και 2021 η μέση δαπάνη για την κατηγορία Αναψυχή και πολιτισμός μειώθηκε κατά 47,6% (περισσότερο ποσοστιαία από τη μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος), η μέση δαπάνη για Εστιατόρια, καφενεία και ξενοδοχεία κατά 45,2% και η μέση δαπάνη για Διάφορα αγαθά και υπηρεσίες κατά 43,2%. Έτσι, για την κατηγορία Καθημερινά έξοδα (διασκέδαση κ.λπ.)-κοινωνική ζωή-αναψυχή-πολιτισμός υποθέτουμε μια μηνιαία δαπάνη 30-40 ευρώ από το μονομελές μέχρι το πενταμελές νοικοκυριό και για την κατηγορία Διάφορες άλλες ανάγκες (άθληση, διακοπές, όψεις της κοινωνικής ζωής κ.ά.) υποθέτουμε μια δαπάνη 15-50 ευρώ από το

μονομελές μέχρι το πενταμελές νοικοκυριό. Αυτά τα σχετικά μικρά ποσά αφορούν τον προϋπολογισμό φτώχειας και τα διπλασιάζουμε για κάθε τύπο νοικοκυριού στην κατασκευή του προϋπολογισμού βασικών αναγκών που οφείλει να περιέχει υπολογίσιμες ποσότητες αγαθών που ικανοποιούν «κοινωνικές» ανάγκες πέρα από τις στοιχειώδεις βασικές ανάγκες.

Γενικά, παρά τις ουσιαστικές προσαρμογές μείωσης αρκετών απαραίτητων ποσοτήτων αγαθών/αξιών χρήσης, ως αντανάκλαση του περιβάλλοντος κρίσης που διατηρείται για πάνω από δέκα χρόνια, λόγω των σοβαρά αυξημένων τιμών, τα επίπεδα στα οποία φτάνει ο προσωρινός και σε έναν βαθμό ελλιπής δείκτης για τις διάφορες κατηγορίες νοικοκυριών υποδηλώνουν ότι το πρόβλημα της ανεπάρκειας των πόρων για την εξασφάλιση ενός ελάχιστα αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης (της απόλυτης φτώχειας) και ακόμη περισσότερο της κάλυψης ενός προϋπολογισμού βασικών αναγκών παραμένει οξυμμένο και πιθανόν να βρίσκεται στη χειρότερη του φάση του στην πρόσφατη ιστορία της ελληνικής οικονομίας. Γνωρίζουμε από τις έρευνες της ΕΛΣΤΑΤ ότι για το 2019 ποσοστό 17,7% (19,6% το 2020) του πληθυσμού κατατάσσεται στον φτωχό πληθυσμό επειδή έχει χαμηλότερο εισόδημα από τα όρια (σχετικής) φτώχειας, 439 ευρώ (438 ευρώ το 2020) και 922 ευρώ (919 ευρώ το 2020) για τα μονομελή και τα τετραμελή νοικοκυριά αντίστοιχα. Η κατάταξη αυτή γίνεται όχι στη βάση της μη επαρκούς ικανοποίησης των ελάχιστων απαραίτητων αναγκών αλλά στη βάση της απόστασης από τα αντίστοιχα διάμεσα εισοδήματα στο σύνολο των κάθε τύπου νοικοκυριών. Οι λεπτομέρειες των Πινάκων 5 και 6 αποκαλύπτουν ότι ακόμη και οι λιτές και ελλιπείς εκτιμήσεις μας (το κόστος φροντίδας και φύλαξης των παιδιών είναι από τις σοβαρότερες ελλείψεις) δίνουν μεγαλύτερα όρια απόλυτης φτώχειας από αυτά της ΕΛΣΤΑΤ για τη σχετική φτώχεια, υποδηλώνοντας ότι το βιοτικό επίπεδο των επίσημων ορίων (σχετικής) φτώχειας είναι πιθανόν προβληματικό για την ομαλή αναπαραγωγή αυτού του πληθυσμού. Ο συνδυασμός των παραπάνω στοιχείων δείχνει αναμφίβολα ότι η απόλυτη φτώχεια είναι μια κατάσταση που ταλαιπωρεί σίγουρα πάνω από έναν στους πέντε κατοίκους της χώρας και πιθανόν πολύ περισσότερους.

Ακόμη περισσότερο τα επίπεδα στα οποία διαμορφώνονται το ελάχιστο αποδεκτό κόστος αναπαραγωγής και ένα πιο άνετο βιοτικό επίπεδο που επιτρέπει με σχετική ευκολία την ικανοποίηση των βασικών αναγκών υποδεικνύουν την ανεπάρκεια αμοιβών και εισοδημάτων και για την ατομική αναπαραγωγή και πολύ περισσότερο για τη δημιουργία οικογένειας και τη συνολική κοινωνική αναπαραγωγή χωρίς τον ενδεχόμενο κίνδυνο σοβαρής μείωσης του πληθυσμού.

Πίνακας 5: Ενδεικτικός δείκτης απόλυτης φτώχειας 2022

Νοικοκυριά ---?	1	2	3	4	5
Σύνολο	598	871	1230	1521	1741
1. Διατροφή	130	261	345	429	513
2. Ενδυση-Υπόδηση					
-ένδυση	30	60	83	105	128
-υπόδηση	10	21	29	36	44
3. Έξοδα κατοικίας (ενοίκιο- ύδρευση-ενέργεια-θέρμανση, φόροι κ.ά.)	502	592	773	913	1020
-ενοίκιο διαμερίσματος 25-105 τ.μ.	369	416	536	615	664
-ύδρευση-αποχέτευση	8	13	18	23	35
-ηλεκτρική ενέργεια	62	69	86	103	110
-θέρμανση	31	54	78	102	127
-κοινόχρηστα	9	12	22	29	36
-Φόροι/τέλη και ΕΡΤ	7,7	10,4	13,2	15,8	18,5
-εξοπλισμός κουζίνας και μπάνιου (σαλονιού)-είδη υγιεινής, καθαριότητας (περιέχεται στο 8)					
-(μικροεπισκευές)	15	15	20	25	30
4. Μεταφορές-μετακινήσεις					
-μέσα μαζικής μεταφοράς	30	60	60	60	60
-αυτοκίνητο-μοτοσικλέτα (βενζίνη, συντήρηση)	-	-	-	-	-
5.Τηλεπικοινωνίες					
-σταθερό τηλέφωνο	25	25	25	25	25
-κινητό τηλέφωνο	10	20	20	20	30
6. Εκπαίδευση	0	0	40	80	80
7. Υγεία-φάρμακα-εξετάσεις κ.λπ.	15	20	25	30	35
8. Πάγια/διαρκή αγαθά-αναλώσιμα οικιακής χρήσης	23	45	68	90	113
9. Καθημερινά έξοδα (διασκέδαση κ.λπ.) - κοινωνική ζωή-αναψυχή- πολιτισμός	30	30	30	30	40
10. Φροντίδα-φύλαξη παιδιών/ΕΝΦΙΑ	--/14,8	--/14,8	--/14,8	--/14,8	--/14,8
11. Διάφορες άλλες ανάγκες (άθληση, διακοπές κ.ά.)	15	30	50	50	50
Σύνολο με ενοίκιο	834	1179	1562	1883	2153
Επιβάρυνση «ενοικίου»	133	108	204	252	252
Σύνολο με «ενοίκιο»	598	871	1230	1521	1741
		2/1=1,46	3/1=2,06	4/1=2,54	5/1=2,91

Πίνακας 6: Ενδεικτικός προϋπολογισμός βασικών αναγκών 2022

Νοικοκυριά ---?	1	2	3	4	5
Σύνολο	803	1202	1625	1988	2301
1.Διατροφή	171,9	334,9	413,9	514,9	616,0
2. Ένδυση-Υπόδηση					
-ένδυση	40	81	111	141	171
-υπόδηση	14	28	38	48	59
3. Έξοδα κατοικίας (ενοίκιο-ύδρευση-ενέργεια-θέρμανση, φόροι)	532	654	840	1004	1131
ενοίκιο διαμερίσματος 25-105 τ.μ.	369	439	549	639	696
ύδρευση-αποχέτευση	8	13	18	23	35
ηλεκτρική ενέργεια	81	90	112	134	143
θέρμανση	40	70	101	133	165
κοινόχρηστα	11	14	26	35	43
Φόροι/δημοτικά τέλη και ΕΡΤ	7,7	10,4	13,2	15,8	18,5
εξοπλισμός κουζίνας και μπάνιου (σαλονιού)-είδη υγιεινής, καθαριότητας (περιέχεται στο 8)					
(μικροεπισκευές)	15,0	18,0	24,0	30,0	36,0
4. Μεταφορές - μετακινήσεις					
μέσα μαζικής μεταφοράς	60	120	120	120	120
μοτοσικλέτα-αυτοκίνητο (βενζίνη, συντήρηση)					
5. Τηλεπικοινωνίες					
σταθερό τηλέφωνο	37,5	37,5	37,5	37,5	37,5
κινητό τηλέφωνο	15	30	30	30	45
6. Εκπαίδευση	0	0	50	100	120

Νοικοκυριά ---?	1	2	3	4	5
7. Υγεία-φάρμακα-εξετάσεις κ.λπ.	30	40	50	60	70
8. Πάγια/διαρκή αγαθά-αναλώσιμα οικιακής χρήσης	34	68	101	135	169
9. Καθημερινά έξοδα (διασκέδαση κ.λπ.) - κοινωνική ζωή-αναψυχή-πολιτισμός	60	60	60	60	80
10. Φροντίδα-φύλαξη παιδιών/ ΕΝΦΙΑ	--/14,8	--/14,8	--/14,8	--/14,8	--/14,8
11. Διάφορες άλλες ανάγκες (άθληση-διακοπές)	30	60	100	100	100
Σύνολο με ενοίκιο	1039	1527	1966	2365	2732
Επιβάρυνση «ενοικίου»	133	114	209	262	265
Σύνολο με «ενοίκιο»	803	1202	1625	1988	2301
		2/1=1,50	3/1=2,03	4/1=2,48	5/1=2,87
Προϋπολογισμός βασικών αναγκών/ Προϋπολογισμός φτώχειας	1,34	1,38	1,32	1,31	1,32

Συμπεραίνουμε από τα μεγέθη των Πινάκων 5 και 6 ότι ο καθαρός βασικός μισθός ενός πλήρως απασχολούμενου (όχι όμως και των μερικώς απασχολουμένων, που αποτελούν το ένα τρίτο της ιδιωτικής απασχόλησης) επαρκεί για να καλύψει το όριο φτώχειας ενός μονομελούς νοικοκυριού αλλά δεν επαρκεί για την κάλυψη του προϋπολογισμού βασικών αναγκών.

Για το σύνολο του 2021 το 56% των μισθωτών του ιδιωτικού τομέα αμείβονταν με **μεικτό μισθό κάτω των 900 ευρώ**, ενώ περίπου το 18% των εργαζομένων είχε μισθούς που **δεν ξεπερνούσαν τα 500 ευρώ,** σύμφωνα με τα απολογιστικά στοιχεία του συστήματος «Εργάνη». Παράλληλα το 63,6% πληρώνονταν με **λιγότερα από 1.000 ευρώ μεικτά μηνιαίως, ενώ από τους συνολικούς μισθωτούς του ιδιωτικού τομέα, που ανέρχονταν σε** 2.163.610 άτομα, τα 395.115 άτομα (18,26%) εισέπρατταν έως 500 ευρώ τον μήνα (μεικτά) και 1.017.728 εργαζόμενοι (47,04%) λάμβαναν μισθό που δεν υπερέβαινε τα 800 ευρώ (μεικτά). Είναι προφανής η αναντιστοιχία των πραγματικών αμοιβών με αυτές που θα εξασφάλιζαν αποφυγή της φτώχειας και πολύ περισσότερο πλήρη ικανοποίηση των βασικών αναγκών ενός νοικοκυριού με περισσότερα του ενός μέλη.

Η πραγματικότητα των χρόνια στάσιμων μισθών και άλλων εισοδημάτων σε συνδυασμό με τις αυξανόμενες τιμές πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη πρώτα στον καθορισμό και στη διαμόρφωση μισθών, συντάξεων και άλλων εισοδημάτων και κατόπιν στη διαμόρφωση της κοινωνικής πολιτικής που μπορεί να είναι αρωγός αλλά, στην καλύτερη περίπτωση, με δευτερεύοντα ρόλο και με περιορισμένες δυνατότητες στην προσπάθεια εξασφάλισης ενός αξιοπρεπούς βιοτικού επιπέδου. Στην πραγματικότητα, βέβαια, το καθιερωμένο δόγμα της αναγόρευσης του πληθωρισμού στον μεγαλύτερο κίνδυνο για την οικονομική δραστηριότητα χρησιμοποιείται από κυβερνήσεις και κεντρικές τράπεζες για να αποτρέψει την όποια αύξηση μισθών, οι οποίοι με αυτόν τον τρόπο υπολείπονται ακόμη περισσότερο από το επίπεδο τιμών, μειώνοντας παραπέρα το βιοτικό επίπεδο, ιδίως των εργαζομένων και των συνταξιούχων. Αυτή η ανισορροπία μεταξύ εισοδημάτων και κόστους ζωής οφείλει να αναγνωριστεί ως το σημαντικότερο οικονομικό πρόβλημα της εποχής και να αντιμετωπιστεί έστω και μερικά με ουσιαστικές αυξήσεις μισθών, συντάξεων και παράλληλη μείωση τιμών ιδίως για τα βασικά αγαθά.

5.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΣΤΗΝ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ

Τρία ζητήματα συζητήθηκαν στην ολομέλεια:

Α) η σημασία του Προϋπολογισμού Βασικών Αναγκών (και γενικότερα της προσέγγισης της απόλυτης φτώχειας στη βάση της κάλυψης καθορισμένων αναγκών):

Στη συζήτηση τονίστηκε η σημασία της κατασκευής του προϋπολογισμού βασικών αναγκών (ή και αυτού της απόλυτης φτώχειας) όχι μόνο για την κατάλληλη αποτύπωση του ζητήματος της φτώχειας και των ανισοτήτων αλλά κυρίως για την ιδιότητά του ως χρήσιμου εργαλείου από την πλευρά των συνδικάτων στη διαπραγμάτευση για τον καθορισμό του κατώτατου μισθού, όπως επίσης και στη γενικότερη συζήτηση για τη διαμόρφωση του μέσου ή διάμεσου μισθού και την επάρκειά τους. Τα βασικά ευρήματα της μελέτης είναι τα μηνιαία όρια του προϋπολογισμού βασικών αναγκών στο ύψος των 803 ευρώ για το μονομελές νοικοκυριό και των 1988 ευρώ για το τετραμελές νοικοκυριό, όρια τα οποία θα πρέπει να υπερκαλύπτονται από έναν (ακαθάριστο) μισθό διαβίωσης ("living wage") ή «μισθό αξιοπρέπειας» που θα περιλαμβάνει επιπλέον τις ασφαλιστικές κρατήσεις και τον πιθανό φόρο εισοδήματος.

Με την κατάλληλη πάντα τεκμηρίωση, αυτά τα όρια/κατώφλια μπορούν να λειτουργήσουν συμπληρωματικά και ενισχυτικά με την παραδοσιακή πρόταση για κατώτατο μισθό τουλάχιστον στο 60% του διάμεσου ή το 50% του μέσου μισθού στο σύνολο της οικονομίας, ιδιαίτερα σε περιόδους όπως η πρόσφατη δεκαετία όπου ο μέσος και ο διάμεσος μισθός παρουσίασαν έντονα πτωτική πορεία, συνοδευόμενη ή ακολουθούμενη πιθανά και από ουσιαστικές αυξήσεις των τιμών, γεγονός που μειώνει περαιτέρω την αγοραστική δύναμη και το βιοτικό επίπεδο των μισθωτών και των συνταξιούχων. Σε αυτές τις δυσμενείς για την εργατική τάξη συνθήκες (μειούμενα εισοδήματα και αυξανόμενες τιμές) η στόχευση στην κάλυψη των βασικών αναγκών κατάλληλα ορισμένων μπορεί να αποτελέσει το πιο αποτελεσματικό μέτρο προστασίας των εργαζομένων καθώς λαμβάνει υπόψη όχι τη διασπορά των ονομαστικών εισοδημάτων και μόνο, αλλά την εξέλιξη και τη διαμόρφωση τριών κατηγοριών, την έκταση των αναγκών, το κόστος κάλυψης τους (τιμές) και τα διαθέσιμα εισοδήματα των διαφόρων τύπων νοικοκυριών. Σε αυτήν την κατεύθυνση σημειώθηκε ότι η μεθοδολογία θα πρέπει να μην χαρακτηρίζεται από υπερβολικά αυστηρές και λιτές υποθέσεις για το εύρος και την έκταση των αναγκών αλλά ούτε και από εξωπραγματικές, μη ρεαλιστικές απαιτήσεις έτσι ώστε να μην είναι εύκολο να της ασκηθεί κριτική από διάφορες πλευρές είτε για μινιμαλιστική είτε για μαξιμαλιστική προσέγγιση.

Επισημάνθηκε επίσης ότι γενικά πρόκειται για ένα πολύ ενδιαφέρον και επίκαιρο ζήτημα ιδίως αν πάρουμε υπόψη ότι η Εσθονία και η Μάλτα ήδη χρησιμοποιούν τον προϋπολογισμό βασικών αναγκών για τον καθορισμό του κατώτατου μισθού και όχι κάποιο ποσοστό του μέσου ή του διάμεσου μισθού. Η θεσμοθέτηση της παρακολούθησης της εξέλιξης του προϋπολογισμού βασικών αναγκών απαιτεί μια πρώτη σοβαρή προσπάθεια «στησίματος» της μεθόδου

και των λειτουργιών αλλά κατόπιν η ετήσια αναπροσαρμογή του κόστους του καλαθιού του προϋπολογισμού βασικών αναγκών χρειάζεται μόνο την καταγραφή των μεταβολών των τιμών (σε πιο μεσοπρόθεσμη βάση μπορεί να προσαρμόζονται και οι αναγκαίες ποσότητες) και τη σύγκριση των ονομαστικών εισοδημάτων με τα όρια/κατώφλια που προκύπτουν για κάθε τύπο νοικοκυριού για να καθοριστεί το πλήθος και το ποσοστό των ατόμων στο συνολικό πληθυσμό που δεν καλύπτουν με ομαλό τρόπο τις βασικές ανάγκες τους.

Β) Διευκρινίσεις για τη μέθοδο της προσέγγισης:

Η κατασκευή του προϋπολογισμού βασικών αναγκών υπακούει σε ορισμένες βασικές αρχές βασιζόμενη στην εμπειρία των ερευνητών και τη γνώμη των ειδικών ("experts' opinion") για κάθε ευρεία κατηγορία ανάγκης. Παρότι τέτοιοι προϋπολογισμοί κατασκευάζονται πλέον σε πολλές χώρες και σε πολλές Πολιτείες των ΗΠΑ και από τις επίσημες στατιστικές αρχές (όχι όμως από την Eurostat) και από ανεξάρτητους ερευνητές και ινστιτούτα δεν υπάρχει ακόμη κάποια συγκεκριμένη τυποποιημένη μέθοδος που να καλύπτει κάθε λεπτομέρεια. Τρία είναι τα κρίσιμα ζητήματα στην κατασκευή του προϋπολογισμού βασικών αναγκών, ο καθορισμός του εύρους των αναγκών, ο καθορισμός του ύψους των αναγκών και η τιμολόγησή τους. Συνήθως υπάρχει σχετική ομοφωνία για την ποικιλία των περιλαμβανομένων αναγκών (στην περίπτωσή μας προς το παρόν δεν περιλαμβάνονται στον προϋπολογισμό η φροντίδα και φύλαξη των παιδιών και οι διακοπές) και ακόμη περισσότερη για την τιμολόγηση με δεδομένη τη διατήρηση της ποιότητας των αξιών χρήσης σταθερή διαχρονικά, ενώ πιο απαιτητική διάσταση είναι αυτή του προσδιορισμού του ύψους ή του βαθμού ικανοποίησης κάθε κατηγορίας ανάγκης (π.χ. υπόθεση για αποκλειστική χρήση μέσων μαζικής μεταφοράς ή χρήση ιδιωτικού μέσου). Σε κάθε περίπτωση η προσέγγιση του προϋπολογισμού βασικών αναγκών εστιάζει στον όσο το δυνατόν πιο αντικειμενικό προσδιορισμό της έκτασης και του ύψους κάθε ανάγκης σε όρους ποσοτήτων και γι' αυτό δεν χρησιμοποιεί κάποιο (αυθαίρετο αναγκαστικά) ποσοστό εισοδήματος ή δαπανών από την Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών. Σε περιπτώσεις που δεν μπορούν να εξαιρεθούν όπως η Υγεία όπου οι αντιπροσωπευτικές ανάγκες για τέτοιου είδους υπηρεσίες ποικίλουν σε μεγάλο βαθμό ανάλογα με τον τύπο νοικοκυριού υιοθετούμε κάποιο κόστος που αναλογεί σε πολύ μικρό ποσοστό της πραγματικής δαπάνης. Η διαφάνεια των υποθέσεων αποτελεί πλεονέκτημα της προσέγγισης του προϋπολογισμού βασικών αναγκών και ανά πάσα στιγμή μπορεί να υπόκειται σε κριτική και πιθανή αναθεώρηση των υποθέσεων αυτών σε πιο ρεαλιστική κατεύθυνση.

Γ) Σύγκριση με σχετική φτώχεια/ανισότητα

Η μεγάλη μείωση του μέσου ετήσιου διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών της χώρας από 24.224 ευρώ το 2009 σε 17.263 ευρώ το 2019 (κατά 28,7%) συνοδεύτηκε από μείωση της διασποράς των εισοδημάτων και έφερε το ποσοστό σχετικής φτώχειας από 20,1% το 2009 σε 17,7% το 2019. Αντίστοιχα

όμως το όριο φτώχειας για το μονομελές νοικοκυριό μειώθηκε σύμφωνα με τον ορισμό της σχετικής φτώχειας από 598 ευρώ το 2009 σε 439 ευρώ το 2019. Για το 2021 το ποσοστό σχετικής φτώχειας ήταν 18,8% και το όριο φτώχειας για το μονομελές νοικοκυριό 476 ευρώ ενώ για το τετραμελές 998 ευρώ. Τα πολύ μεγαλύτερα όρια/κατώφλια απόλυτης φτώχειας και προϋπολογισμού βασικών αναγκών για το 2022 στον Πίνακα Α1 παρακάτω υποδηλώνουν ότι τα προβλήματα της απόλυτης φτώχειας και της ομαλής αναπαραγωγής αφορούν ποσοστά πολύ μεγαλύτερα από το ένα πέμπτο του πληθυσμού.

Πίνακας Α1. Όρια σχετικής φτώχειας απόλυτης φτώχειας και προϋπολογισμού βασικών αναγκών.

	Μονομελές νοικοκυριό	Τετραμελές νοικοκυριό	Ποσοστό φτώχειας
Σχετική φτώχεια (2021)	439	998	18,8%
Απόλυτη φτώχεια (2022)	598	1521	----
Προϋπολογισμός βασικών αναγκών (2022)	803	1988	-----

6.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

Allegretto, S. (2005). Basic family budgets: Working families' incomes often fail to meet living expenses around the U.S. *Briefing Paper, 165.* Economic Policy Institute, September. http://www.epi.org/content.cfm/bp165

Bergmann, B. (2000). Deciding who's poor. *Dollars and Sense*, March/April.

Boushey, H., Brocht, C., Gundersen, B., & Bernstein, J. (2001). *Hardships in America: The Real Story of Working Families.* Economic Policy Institute.

Eurostat (2022). Distribution of population by tenure status, type of household and income group - EU-SILC survey [ILC_LVHO02__custom_4183566].

OECD (2008). *Growing Unequal? Income Distribution and Poverty in OECD Countries*.

Ελληνόγλωσση

ΕΛΣΤΑΤ (2020). *Κίνδυνος Φτώχειας. Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών, 2019.* www.statistics.gr

ΕΛΣΤΑΤ (2021). *Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών 2020.* Δελτίο Τύπου. www.statistics.gr

ΕΛΣΤΑΤ (2022). *Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών.* Δελτίο Τύπου. www.statistics.gr

Λαμπρινίδης, Γ., Μανιάτης, Θ., Μπασιάκος, Γ., Οικονόμου, Α., Παπαδοπούλου, Μ., & Πασσάς, Κ. (2010). *Εμπειρική προσέγγιση της απόλυτης φτώχειας στην Ελλάδα: Οι ανάγκες για Κατοικία, Διατροφή, Ένδυση-Υπόδηση, Μεταφορά.* Μελέτη 5. ΙΝΕ-ΓΣΕΕ.

Μανιάτης, Θ. & Μπασιάκος, Γ. (2020). *Το όριο της (απόλυτης) φτώχειας στην ελληνική οικονομία – Θεωρητική και εμπειρική διερεύνηση.* ΙΝΕ-ΓΣΕΕ.

Μανιάτης, Θ. & Μπασιάκος, Γ. (2023). *Ο προϋπολογισμός βασικών αναγκών (Basic Needs Budget) ως μισθός διαβίωσης.* ΙΝΕ-ΓΣΕΕ.

Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε.

Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε.
Εμμανουήλ Μπενάκη 71 Α, 106 81, Αθήνα, Τηλ: 210 3327710, Fax: 210 3304452

 INE - ΓΣΕΕ www.inegsee.gr info@inegsee.gr

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ 2014-2020
ανάπτυξη - εργασία - αλληλεγγύη

ISSN: 2732-9879
ISBN: 978-618-5668-76-1